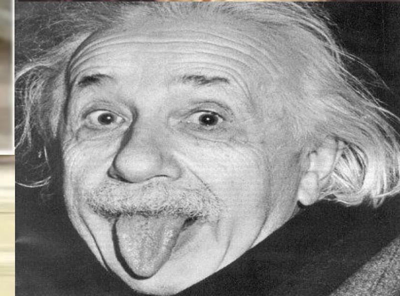
ญาณวิทยากับการเรียนรู้

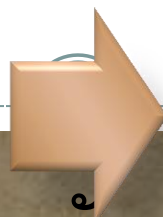

บรรยาย โดย ผศ.ดร.สุชาติ บุษย์ชญานนท์
อาจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา

ญาณวิทยา

ทฤษฎีความรู้

เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งโดยนักปรัชญาให้ความสนใจและต้องการศึกษาว่า

"อะไรเป็นความรู้ที่แท้จริง
และอะไรเป็นทฤษฎีที่ถูกต้อง"

Tell me and I will forget show me and I will remember, Involve me and I will understand"

ญาณวิทยา
Epistemology

ญาณวิทยา คือ ทฤษฎีที่ว่าด้วยความรู้ ซึ่งนำมาอธิบายความจริง เป็นกฎเกณฑ์ที่มาจากเหตุผล เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดความรู้จากความจริง รู้สาเหตุที่ให้เกิดเรื่องนั้น โดยการใช้ทฤษฎีวิเคราะห์ปัญหา เป็นความพยายามตอบคำถามและหาความหมายเกี่ยวกับความรู้ในด้านต่าง โดยเน้นว่า เรารู้ความจริงนั้นได้อย่างไร (How to know reality?)

โดยเน้นว่า เรารู้ความจริงนั้นได้อย่างไร (How to know reality?)

ความสำคัญของญาณวิทยา

หัวใจในการดำเนินการหาความรู้

เอ็มมานูเอล ค้านท์
(Immanuel Kant : 1724 – 1804)

- มนุษย์รู้อะไร
- มนุษย์รู้ได้อย่างไร
- นักปรัชญาต้องการความเข้าใจที่ชัดเจนของคำว่า "รู้" (To Know) รู้ว่าเรารู้อะไรบางอย่างนั้น เรารู้อย่างไร
- วิธีการแสวงหาความรู้แบบใดที่จะให้ความรู้ที่แท้จริงกับเราได้

การศึกษากรรมวิธีแห่งความรู้ของเราด้วยวิจารณญาณ ควรจะเป็นพื้นฐานของความคิดคำนึกทุกอย่าง

หัวใจสำคัญญาณวิทยา

ทฤษฎีความรู้หรือญาณวิทยา (Epistemology) เป็นปรัชญาอีกสาขาหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับความรู้ ซึ่งจะเป็นกาศึกษาว่า **อะไรเป็นความรู้ที่แท้จริงและอย่างไรที่ถือว่าเป็นทฤษฎีที่ถูกต้อง** ดังนั้นจึงมีประเด็นที่นักปรัชญาถามขึ้นมาว่า

มนุษย์รู้ความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร

- **โลกของนักปราชญ์**
- **โลกของนักวิทยาศาสตร์**
- **โลกของนักบุญและศิลปิน**

โสเครติส(Socrates)

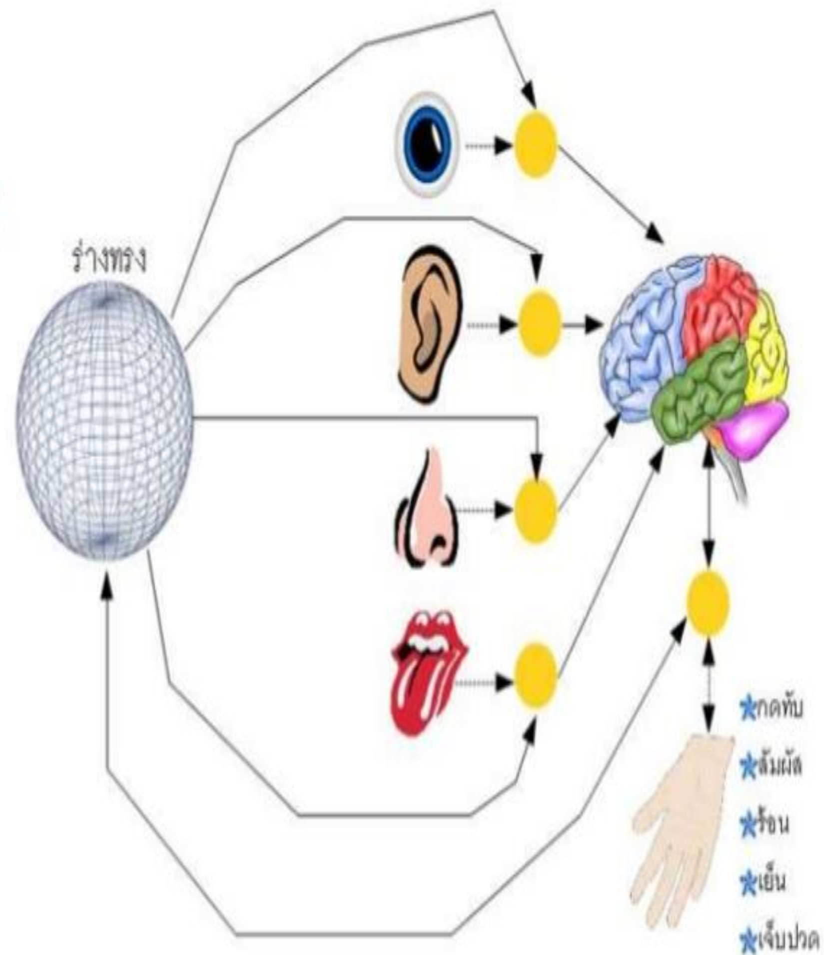
กระบวนการญาณวิทยา

- ความรู้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร
- จะสร้างความรู้ได้อย่างไร
- อะไรคือสิ่งที่เราสามารถรู้ได้
- อะไรคือเงื่อนไข เหตุปัจจัยหรือแหล่งให้เกิดความรู้ได้

ขอบเขตของญาณวิทยา

- วิธีสร้างความรู้
- ธรรมชาติของความรู้
- ความแท้จริงของความรู้
- เงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยแห่งความรู้
- มาตรฐานในการตัดสินความรู้

๑) วิธีสร้างความรู้

การสร้างความรู้มี 4 วิธีคือ

- วิธีที่ยึดถือลัทธิที่มีอยู่ตั้งแต่เดิม
- วิธีตั้งข้อสงสัย แล้วสร้างความรู้ขึ้น
- วิธีวิจารณ์ พิจารณาสมเหตุสมผล
- วิภาษวิธี ข้อโต้ตอบ

ประเภทของปรัชญาการเรียนรู้

- ปรัชญาสาขาสารนิยมหรือลัทธิสารัตถนิยม (Essentialism)
- ปรัชญาสาขาสัจวิทยานิยม หรือ นิรันตรนิยม (Perenialism)
- ปรัชญาสาขาพิพัฒนาการนิยมหรือปรัชญาวิวัฒนาการนิยม (Progressivism)
- ปรัชญาสาขาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)
- ปรัชญาสาขาอัตถิภาวนิยม หรือปรัชญาสวภาพนิยม (Existentialism)
- ปรัชญาวิเคราะห์ (Philosophical Analysis)

๒) ธรรมชาติของความรู้

- กลุ่มจิตนิยม เชื่อว่า ธรรมชาติของความรู้อยู่ที่บุคคลหรืออยู่ที่จิต
- กลุ่มสัจนิยม เชื่อว่า วัตถุและคุณสมบัติมีความจริงอยู่ในตัวของมันเอง
- กลุ่มสัมพันธนิยม เชื่อธรรมชาติของความรู้เกิดขึ้นได้เพราะความสัมพันธ์ของจิต กับ วัตถุ

เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความรู้

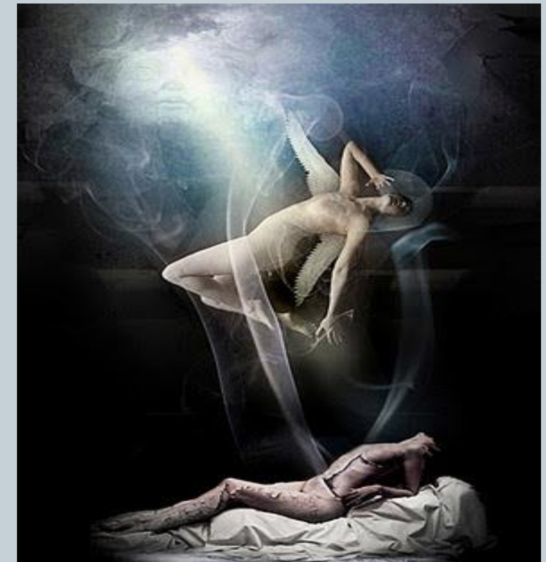
แนวคิดทางปรัชญาถือว่าหากข้อพิสูจน์สามารถยืนยันความรู้ได้ ก็เป็นข้อยืนยันความเป็นจริงได้เช่นกัน ฉะนั้น ความเป็นจริงจึงเกี่ยวข้องกับความรู้ โดยนักปรัชญาได้สรุปเกณฑ์การตัดสินความสมเหตุสมผลของความรู้ไว้หลักๆ ๓ ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีสมนัย (Correspondence Theory of Truth)
2. ทฤษฎีสหนัย (Coherence Theory of Truth)
3. ทฤษฎีปฏิบัตินิยม (Pragmatic Theory of Truth)

๓) ความแท้จริงของความรู้

- ทฤษฎีสมนัย คือ มีความรู้หรือเหตุผลตรงกัน ด้วยอาศัยความคิดที่ทุกคน มีเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว เช่น สุทธิชัย พูดว่า “ชุมพรอยู่ทางทิศใต้ของกรุงเทพ”
- ทฤษฎีความสอดคล้อง จะอธิบายสิ่งใด ต้องตรงตามสภาวะที่สิ่งนั้น เป็นอยู่จริง ๆ เช่น ไม้ย่อมลอยน้ำ
- ทฤษฎีปฏิบัตินิยม ทฤษฎีต่างๆ ต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์จริงได้

๔) เงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยแห่งความรู้

- นักปราชญ์ ฝ่ายตะวันตก เรียกว่า คาทีกอรี่ (Categories) คือ
  - 1. สสาร
  - 2. กาล
  - 3. เทศะ
  - 4. ความเป็นเหตุเป็นผล

๕) มาตรฐานในการตัดสินความรู้

มี ๒ ลัทธิ ที่อธิบายไว้ คือ

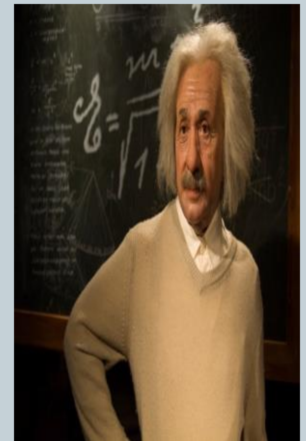
- (๑) ลัทธิประจักษวาท เชื่อว่า “ความรู้สามารถเปิดเผยตัวเองได้ ทั้งผุดขึ้นในจิตของบุคคล และความรู้จริงจะต้องอาศัยประสบการณ์”
- (๒) ลัทธิวิวรตวาท เชื่อว่า “ความรู้ไม่สามารถเปิดเผยตัวเองได้ จะผุดขึ้นในใจก็ไม่ได้ แต่ความรู้จะเกิดขึ้นได้ ต่อเมื่อมีสื่อกลาง ที่จะทำให้เกิดความรู้”

วิธีแสวงหาความรู้ของมนุษย์

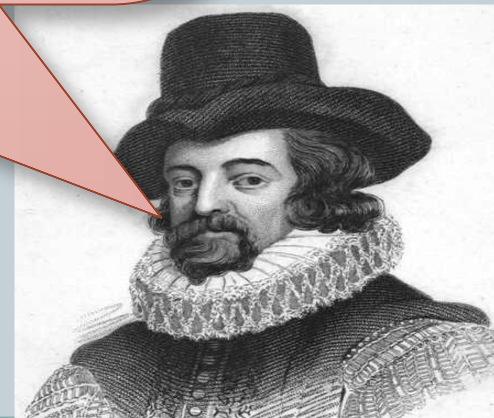
วิธีสร้างความรู้ของญาณวิทยา มีวิธีในการสร้างความรู้ ๔ วิธีคือ

- **วิธียึดถือลัทธิที่มีอยู่แต่เดิม (Dogmatism)** หมายถึงการยอมรับเอาสิ่งที่เขาสร้างเป็นทฤษฎีไว้แล้ว โดยไม่พิจารณาใคร่ครวญอีก เช่นพวกที่ยึดถือแนวคิดของเรเน เดคาร์ต ก็จะถือว่าแนวคิดนี้เป็นหลักเกณฑ์สำคัญ
- **วิธีตั้งข้อสงสัยไว้ก่อนแล้วจึงสร้างความรู้หรือเรียกว่าลัทธิวิมัตินิยม (Skepticism)** สร้างความรู้ด้วยความสงสัยและข้อข้องใจในปรัชญาต่างๆที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกัน ซึ่งเมื่อเกิดความสงสัยแล้วพยายามขจัดความสงสัยไปทีละขั้น

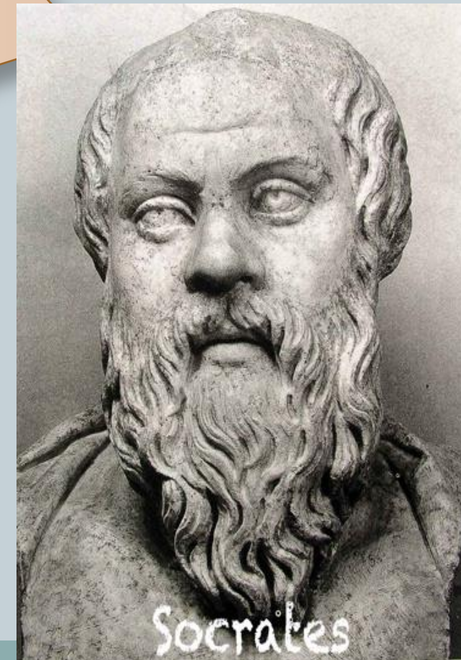
- **วิธีวิจารณ์ พิจารณาใคร่ครวญความสมเหตุสมผลเสียก่อนแล้วจึงสร้างความรู้** ตามวิธีวิจารณ์นิยมนี้คือวิจารณ์องค์ประกอบของความรู้ มีการสืบค้นให้พบเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความรู้ที่มีมาแต่กำเนิดซึ่งเป็นปัจจัยเหตุอันสำคัญสำหรับการสร้างความรู้

- **วิภาษวิธี คือวิธีการสร้างความรู้ด้วยการคิดข้อเสนอ (Thesis)** หาข้อโต้แย้งแล้วสงเคราะห์เข้าด้วยกัน วิธีวิภาษวิธี เริ่มต้นด้วยการตั้งข้อญัตติเสนอและบทโต้แย้ง ตัวอย่างเช่น

โสคราตีส (Socrates) วิธีการที่โสคราตีสใช้ศึกษาตนเองคือ การคิดตึกตรองในขณะจิตสงบ และอีกวิธีหนึ่งคือ การถาม-ตอบ ที่เรียกว่าวิธีการของโสคราตีส (Socrates Method) ประกอบด้วย

- สงสัยลังเล (Skeptical)
- สนทนา (Conversation)
- หาคำจำกัดความ (Conception or definitional)
- ทดสอบด้วยการลงมือปฏิบัติ (Practice)
- สรุปกฎเกณฑ์ไว้เป็นมาตรฐาน (Conclusion)

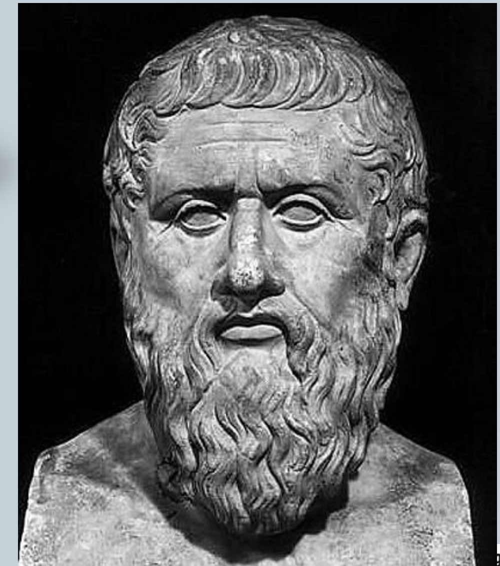

เพลโต (Plato) เพลโตเสนอว่า จิตหรือวิญญาณดั้งเดิมของมนุษย์เป็นอมตะ แต่เมื่อจิตมาคลุกคลีกับโลกแห่งวัตถุทำให้หลงลืมไป กระบวนการศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้จิตฟื้นคืนความจำได้ เพลโตกล่าวถึงความรู้ ๔ ระดับ คือ

- การคาดคะเนหรือการเดา (Conjecture)
- ความเชื่อ (Belief) และความรู้ที่ได้จากการรับรู้ (Perception)
- ความเข้าใจ หรือความคิดตามลำดับเหตุผล (Discursive intellect)
- การรู้แจ้งด้วยเหตุผล (Rational insight)

ทฤษฎีญาณวิทยา

- เหตุผลนิยม- ความเข้าใจ (understanding)
- ประสบการณ์นิยม – ผัสสะ (sensation)
- ลัทธิค้านท์ - ทั้งความเข้าใจและผัสสะ
- สัญชาตญาณนิยม - อัชฌัตติกญาณ (intuition)
- วิวรณ์ - การเปิดเผยจากพระเจ้า (revelation)
- พระพุทธศาสนา – ตรัสรู้ (enlightenment)

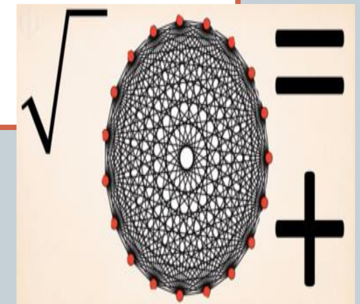
ทฤษฎีบ่อเกิดความรู้

- เหตุผลนิยม ความรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่มีมาแต่กำเนิด
- ประจักษ์นิยม ประสบการณ์ประจักษ์เท่านั้นที่เป็นบ่อเกิดของความรู้รับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสอย่างเดียวเท่านั้น
- เพทนาการนิยม ความรู้ทุกอย่างเกิดจากความตรึงตา และความคิด
- อนุมานิยม เหตุผลนิยมกับประจักษ์นิยมรวมเข้าด้วยกัน คานท์ แบ่งความรู้เป็น 2 ประเภทคือ
  - ความรู้ที่มีบ่อเกิดจากประสบการณ์
  - ความรู้ที่มีบ่อเกิดมาจากปัญญาหรือความคิดของมนุษย์
- สัญชาตญาณนิยม มีความเชื่อว่าสัญชาตญาณนิยมเป็นต้นกำเนิดความรู้อันแท้จริง ฮังรี แบร์กซอง เป็นผู้สร้างทฤษฎี

- **ประจักษ์นิยม** Empiricism) หรือประสบการณ์นิยม ถือว่า ประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ที่แท้จริง และถูกต้อง เกิดได้จาก การรับรู้ได้ทางสัมผัส ทั้ง5 คือตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้น ลิ้มรส การสัมผัส ที่เป็นเช่นนี้เพราะสามารถพิสูจน์ให้เห็นความจริง ได้
- **เทพนาการนิยม** (Sensationism)เดวิด ฮิวม์ กล่าวว่า ความรู้ทุก อย่างเกิดจากความตรึงตรา และความคิด ซึ่งฮิวม์ให้เหตุผลว่า สิ่งที่มี อยู่จริงคือสิ่งที่สร้างความตรึงตราจิต หรือรอยพิมพ์ใจ ฮิวม์จึงปฏิเสธ สสาร วิญญาณ และพระผู้เป็นเจ้า เพราะเขาเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ สามารถสร้างความตรึงตราจิตได้

❖ **อนุมานนิยม** (Apriorism) เกิดจากการรวมเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยมเข้าไว้ด้วยกัน โดย อิมมานูเอล คานท์ กล่าวคือ ความรู้เป็นสิ่งที่หามาได้จากประสบการณ์ โดยผ่านโครงสร้างทางความคิดออกมาเป็นความรู้

❖ **สัณชาตญาณนิยม** (Intuitionism) ฮังรี แบร็กซอง เป็นผู้สร้างทฤษฎีสัญชาติญาณนิยม โดยถือว่าสัญชาตญาณนิยมเป็นต้นกำเนิดความรู้อันแท้จริงซึ่งเราจะรู้ความจริงได้โดยอาศัยจิตที่ได้รับการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ

❖ **ประกาศิตนิยม** (Authoritarianism) ได้แก่ความรู้ที่ได้จากการสั่งสอนทางศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณี ตำราเรียน ความรู้ประเภทนี้เป็นความรู้ที่อาศัยศรัทธา

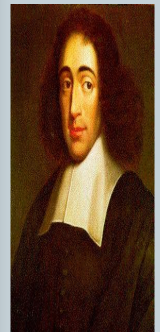

- **กังขานิยม** (Skepticism) ความรู้เกิดจากการปฏิเสธความจริง นักกังขานิยมปฏิเสธความรู้ที่แท้จริงทุกอย่างเป็นวิธีแก้ไขปัญหาด้วยการปฏิเสธปัญหา คือเมื่อใครถามว่าความจริงมีไหม? เขาจะตอบว่าไม่มี เพราะความรู้ทุกอย่างย่อมถูกสงสัยว่าไม่จริงทั้งนั้น ความรู้ที่แท้จริงย่อมไม่มีอย่างแน่นอน

- **รหัสนิยมหรือฌาณนิยม** (Mysticism) ต้นกำเนิดหรือบ่อเกิดอันแท้จริงของความรู้ คือประสบการณ์ที่เกิดจากฌาน คือการสร้างความรู้ที่ได้มาจากการใช้เหตุผลและอาศัยประสาทสัมผัส และปัจจัยที่ก่อให้เกิดฌาน คือศรัทธาเพียงอย่างเดียว

เหตุผลนิยม (Rationalism)

- คือแนวความคิดที่ถือว่า เหตุผลเป็นที่มาของความรู้ ความแท้จริง จะสามารถรู้ได้ด้วยการใช้เหตุผลเท่านั้น ซึ่งความรู้หรือความจริงที่รู้ได้ด้วยเหตุผลเท่านั้น มนุษย์มีความรู้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด (innate idea) ซึ่งความรู้นั้นจัดว่าเป็นความรู้ที่แท้จริง เป็นอิสระจากประสบการณ์ (a priori knowledge) ถือว่าเป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัว ที่เรียกว่า ความจริงที่จำเป็น (necessary truth) จะต้องไม่เป็นความจริงที่ไม่แน่นอน (contingent truth)
- กิจกรรมทางปัญญา คือ การคิดตามเหตุผลซึ่งจะเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมนุษย์ไปสู่ความรู้ที่แน่นอนได้

นักปรัชญาในกลุ่มเหตุผลนิยม

- เรอเน เดการ์ตส์ (Rene Decartes : 1596 – 1650)
- บารุค สปิโนซา (Baruch Spinoza : 1632 – 1677)
- คอทฟริด วินเฮล์ม ฟอน ไลบ์นิช (Cottfried Wilhelm Von Leibniz : 1646 – 1716)

เรอเน เดการ์ตส์ (Rene Decartes : 1596 – 1650)

บิดาของปรัชญาสมัยใหม่ ผู้ถือว่า "มนุษย์มีความรู้ติดตัวมาตั้งแต่เกิด" (Innate Idea) เขาอาศัยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือสหัชญาณหรือการเห็นเองทันที (Intuition) และการนิรนัยมาเป็นรากฐานการคิดปรัชญา

ความรู้ในใจของมนุษย์นั้นก็เหมือนกับน้ำที่มีอยู่ในแผ่นดิน ถ้ารู้จักวิธีการขุดก็จะทำให้สามารถค้นพบน้ำคือความรู้ในจิตของมนุษย์ได้อย่างไม่ยาก

ประสบการณ์นิยม (Empiricism)

❖ คือความคิดที่ถือว่าความรู้ของมนุษย์มีบ่อเกิดมาจากประสบการณ์เท่านั้น (Experience) ซึ่งหมายถึงว่า ความรู้เหล่านั้นจะต้องผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อย่างเดียว ไม่เชื่อว่าความรู้ก่อนประสบการณ์ (a priori Knowledge) หรือความรู้ที่มีติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด (Innate idea)

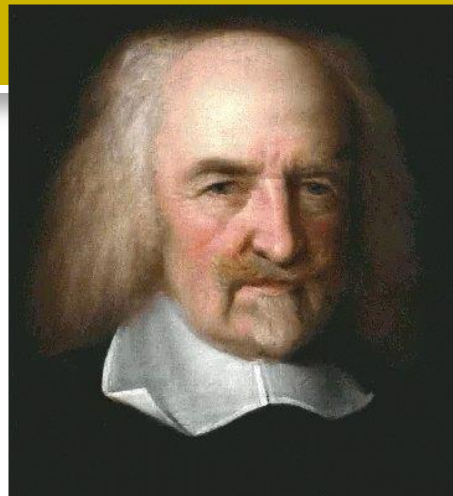

นักปรัชญาในกลุ่มประสบการณ์นิยม

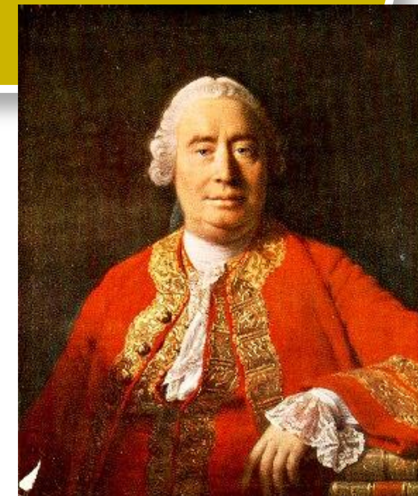

1. ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon : 1561 – 1626)
2. โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes : 1588 – 1679)
3. จอห์น ล็อค (John Locke : 1632 – 1704)
4. เดวิด ฮิวม์ (David Hume : 1711 – 1776)

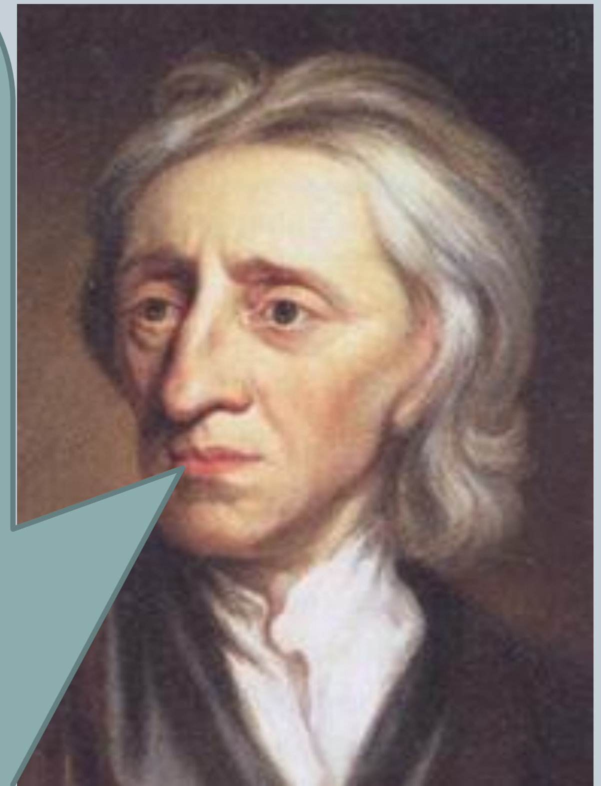
1 2 3 4

จอห์น ล็อค (John Locke : 1632 – 1704)

จอห์น ล็อค เขาเห็นว่า ความรู้ทุกอย่างล้วนแต่เริ่มต้นจากประสบการณ์ทั้งนั้น (All knowledge comes from experience) นั่นคือ คนเราเกิดมามีจิตว่างเปล่าเหมือนกระดาษขาวที่ยังไม่มีตัวอักษรอะไรเขียนลงไปเลย

ความรู้ที่ได้จากการคิดโดยไม่อาศัย ประสบการณ์เป็นความรู้ที่ว่างเปล่า เพราะ ความรู้ประเภทนี่จะอยู่ในรูปประโยค วิเคราะห์ ประโยควิเคราะห์(analytic) คือประโยคที่ภาค แสดงของมันเป็นส่วนหนึ่งของภาคประธาน Ex. ลุงแดงเป็นผู้ชาย

จอห์น ล็อค (John Locke : 1632 – 1704) (ต่อ)

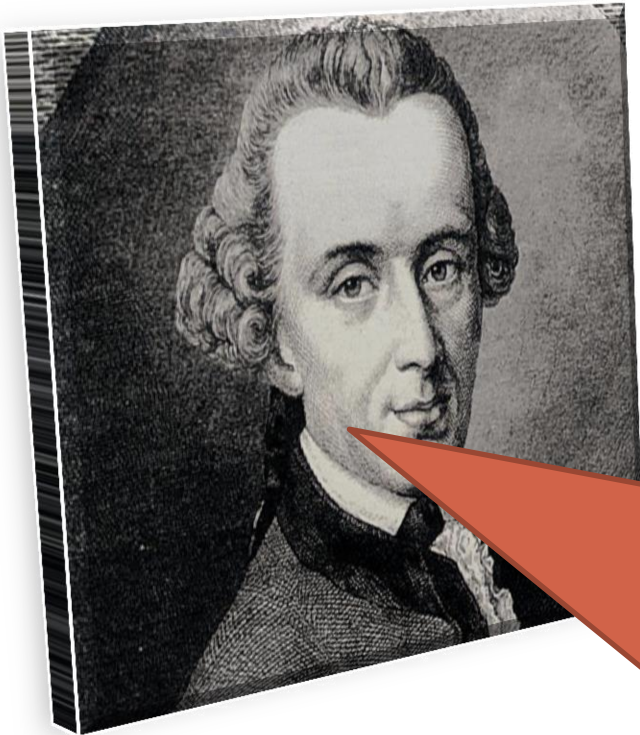

จอห์น ล๊อค ใช้คำในภาษาละตินว่า “Tabula rasa” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า (Blank Tablet) หมายถึง กระดาษฉาบขี้ผึ้งเตรียมพร้อมที่จะเขียนหนังสือลงไปได้ตามความนิยมของชาวโรมันชั้นสูงสมัยโรมันเรืองอำนาจ

ความรู้ที่ได้จากการคิดโดยไม่อาศัย ประสบการณ์เป็นความรู้ที่ว่างเปล่า เพราะ ความรู้ประเภทนี่จะอยู่ในรูปประโยค วิเคราะห์ ประโยควิเคราะห์(analytic) คือ ประโยคที่ภาค แสดงของมันเป็นส่วนหนึ่งของภาคประธาน Ex. ลุงแดงเป็นผู้ชาย

ลัทธิของค้านท์

❖ต้องการประนีประนอมความคิดของฝ่ายประสบการณ์นิยมและประจักษ์นิยม ซึ่งถือว่า จิตไม่ใช่ตัวทำงานในกระบวนการการทำงานรับรู้ของมนุษย์ และก็เป็นความเข้าใจผิดของฝ่ายเหตุผลนิยมที่ไม่ให้ความสำคัญกับความรู้ทางผัสสะ

❖ผัสสะให้เนื้อหาความรู้แก่เรา ต่อจากนั้นจิตก็จะนำเนื้อหาเหล่านี้มาจัดระเบียบทำให้เป็นความรู้ที่แน่นอนและเป็นสากล

เอ็มมานูเอล ค้านท์

(Immanuel Kant : 1724 – 1804)

- “ มโนภาพหากปราศจากการรับรู้ทางผัสสะแล้วก็เป็นสิ่งที่ ว่างเปล่า ส่วนการรับรู้ทางผัสสะหากปราศจากมโนภาพก็กลายเป็นความมืดบอด ” (Conception without perception is empty :Perception without conception is blind)
- สิ่งต่างๆ ที่เรารู้ เป็นสิ่งที่ล้วนต้องผ่านโครงสร้างของสมองกลั่นกรองมาก่อนทั้งนั้น

สำหรับค้านท์ ความรู้ จะต้องมาจากสิ่ง 2 ประเภทคือ “ผัสสะ” กับ “ความคิด” เพราะผัสสะที่ปราศจากความคิดนั้นมืดบอ สำหรับความคิดที่ปราศจากผัสสะก็ว่างเปล่า กระบวนการของความรู้มี 2 ระยะ คือ

- 1. ระยะความรู้ที่มีบ่อเกิดมาจากประสบการณ์ผัสสะเกิดขึ้น (sensibility)
- 2. ความรู้ที่มาจากความคิดความเข้าใจของมนุษย์ (Understanding)

สัญชาตญาณนิยม (intuitionism)

คือแนวความคิดที่ถือว่าความรู้ของมนุษย์สามารถที่จะเข้าถึงความจริงได้อย่างฉับพลันโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการทางผัสสะหรือเหตุผลแต่ประการใด

ตัวอย่างเช่น ไอแซก นิวตัน ค้นคิดกฎแรงโน้มถ่วงของโลก โดยผ่านลูกแอ๊ปเปิ้ล

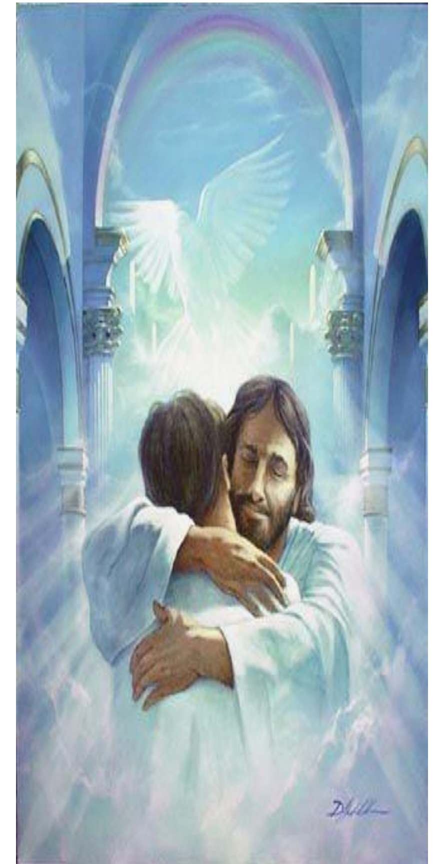
ใช้วิธีการอัชฌัตติกญาณ (intuition) ในการแสวงหาความรู้

วิวรณ์ (revelation)การเปิดเผยจากพระเจ้า

คือแนวความคิดที่ถือว่ามนุษย์เป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยเมื่ออยู่เบื้องหน้าพระพักตร์ของพระผู้เป็นเจ้า เปรียบเสมือนทารกน้อยที่อยู่ต่อหน้าบิดา ผู้ได้รับมหากรุณาอันเต็มเปี่ยมด้วยความรักฉะนั้น

อีกประการหนึ่ง พระเจ้าเปรียบเสมือนพระสุริโยทัยที่ทอแสงส่องประกายระยิบระยับอันอบอุ่นในเวลาอรุณรุ่ง ทำให้สัตว์โลกผู้หลับใหลในเวลารัตติกาลคืออวิชชาและเหน็บหนาวจากความทุกข์ทรมานเพราะอำนาจกิเลส ได้ตื่นฟื้นขึ้นมาจากภวังค์แห่งความหลับใหลและมองเห็นความงดงามแห่งดวงสุริยาพร้อมกับการได้รับไออุ่นฉะนั้น

วิธีเข้าถึงญาณวิทยาเชิงพุทธศาสตร์

แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าความรู้ขั้นมูลฐานของมนุษย์เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และแห่งความรู้ที่มนุษย์ได้รับจะมาจาก ๓ แหล่ง คือ

- สุตมยปัญญา = ปัญญาเกิดจากการฟัง การอ่าน
- จินตามยปัญญา = ปัญญาเกิดจากการพิจารณา
- ภาวนามยปัญญา = ปัญญาที่เกิดมาจากการได้ฝึกฝนอบรมจิต

เปรียบเทียบทัศนะพุทธศาสตร์กับญาณวิทยา

พระพุทธศาสนา ได้วิจารณ์แนวคิดทางตะวันตกในเรื่องญาณวิทยาว่า

- สุตมยปัญญา = ประสบการณ์นิยม
- จินตามยปัญญา = เหตุผลนิยม
- ภาวนามยปัญญา = อัชฌัตติกญาณ คือ สมถภาวนา ได้แก่ ความรู้แจ้งอย่างฉับพลัน แต่ยังมีกิเลสอยู่

ส่วนการบรรลุธรรมหรือการตรัสรู้นั้นจะไม่มีกิเลสในจิตใจเลย ทำให้ความรู้ที่ได้รับถูกต้องชัดเจนเสมอ ดังนั้นเพื่อที่จะให้ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง มนุษย์จึงควรฝึกอบรมจิตด้วยสมถภาวนา เพื่อให้จิตใจสงบและเจริญวิปัสสนาภาวนา เพื่อทำลายกิเลส

ภาวนามยปัญญา แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

- สมถภาวนา ได้แก่ ปัญญาที่เกิดมาจากการฝึกจิตให้เกิดความสงบจนทำให้เกิดญาณ ความรู้ต่าง ๆ เช่น ตาทิพย์ หูทิพย์ รู้ใจคนอื่น เป็นต้น
- วิปัสสนาภาวนา ปัญญาที่เกิดมาจากการเจริญปัญญาจนสามารถทำลายกิเลส คือ โลภ โกรธ หลง ให้หมดไปจากจิตใจ

ความรู้ที่เกิดจากสุตมยปัญญา จินตามยปัญญา รวมทั้งสมถภาวนา ยังจัดว่าเป็นความรู้ที่ไม่แน่นอน ส่วนวิปัสนาภาวนา (Enlightenment) จัดว่าเป็นความรู้ที่แน่นอนเพราะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน อันเนื่องมาจากการขจัดกิเลสอันเป็นเหตุให้จิตใจมืดมนได้แล้ว

สรุปการเข้าถึงความจริงญาณวิทยา

1. มีแนวความเชื่อหรือสมมุติฐาน หรือ ทฤษฎีอย่างใดอย่างหนึ่ง
2. ทดลองปฏิบัติตามแนวคิด หรือ ตามทฤษฎีตามแนวนั้นๆ
3. แนวคิดหรือทฤษฎีใดที่สาสามารถนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติได้

จบการนำเสนอ